

בבא מציעא, פרק ראשון

דף ב

זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה' — מדובר במקום שהמציאה של מוצאה, כגון בעיר שרובה עכו"ם (הרא"ש). הוצרך לכך לפי שסתם בגד יש בו סימנים [כמו שדרשו להלן כו מ'שמלה]. פורת יוסף.

מדברי הרא"ש הללו (ומעוד מקומות), הוכיח בספר שערי ישר (ד, ח) שברוב עכו"ם, לא זו בלבד שאין חיוב הכרזה והשבה, אלא מחמת הרוב נקבע שהמציאה שייכת למוצאה. וע' במצויין בב"ק קיג אודות בעלות על אבידת עכו"ם. וע"ע אילת השחר להלן כו. ובמובא להלן כא. מספר אגרות משה.

זה ישבע... וזה ישבע' — ואם אחד מהם אינו יכול להשבע, שאינו יודע בודאות גמורה שהגבהתו קדמה להגבהת חברו — זכה בו השני שטוען בבירור גמור. ואף על פי שאנו נוקטים 'ברי ושמא' — לאו ברי עדיף, זהו דוקא בהוצאה ממוחזק שהחזיק לפני שנולד הספק, אבל כאן שבא לתפוס בהסתמך על הספק — אין מועלת תפיסתו (פני יהושע).

וכבר מפורש בריטב"א שכשהאחד ברי ואחד שמא — ברי עדיף. וכן כתב הרמב"ן (ב"ב לד) ועוד. והאריך בענין הגרז"ר בענגיס (ח"א לג) והראה שמחלוקת הראשונים בדבר. ואמנם לדעת הכל אם אחד נשבע על כולה, ואחד נמנע מלהשבע — זוכה הנשבע בכולה, שהרי זהו עיקר דין משנתנו.

ואם האחד נמנע מלהשבע, וחברו אינו מוכן להשבע אלא על חצי, הרי אותו חצי שלו, ובחצי הנותר — יחלוקו, כדין שנים אוזוין ואינם רוצים להשבע, שחולקים (הגרש"ש"ק, ב — עפ"י שו"ע חו"מ קלח).

זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי... וזה נוטל רביע' — כבר דנו הראשונים ז"ל מדוע אין אומרים שייאמן בטענת 'חציה שלי' במלואה, מיגו שהיה יכול לומר 'כולה שלי'? בתוס' כתבו שאין אומרים 'מיגו' להוציא ממון. ואולם אין הדבר מוסכם, וכבר נחלקו הראשונים אם אומרים 'מיגו להוציא' אם לאו (ע' בחו"מ פב). ואכן, נאמרו גם תירוצים אחרים לשאלה זו; — הרמב"ן כתב שאין שייך כאן 'מיגו', שהרי אילו היה טוען 'כולה שלי', לא היינו מקבלים אלא מחצית מטענתו, ולכן גם כשטוען 'חציה', אי אתה יכול להאמינו על יותר מחצי ממה שטוען. סברא נוספת: אין שייך מיגו שהיה טוען גם על החצי שמודה עתה שהוא של חברו, כשם שאין לומר 'מיגו' שהיה טוען על גלימה אחרת שהיא שלו (ברמב"ן שתי הסברות משולבות יחידו, וצ"ב. וברשב"א מופיעים כתיוצים נפרדים). בסגנון אחר: אין אומרים מיגו ממון אחר לממון זה (רבנו פרץ; מרדכי בשם ר"ת. יש מי שהוכיח שבברי ושמא מודה ר"ת שאומרים מיגו ממון לממון. ע' שער המלך — טוען ונטען ח, ז). וע' בחידושי הגרנ"ט ('השלם' קלז) בהסבר דברי הראשונים. וע"ע בתורי"ד.

[אין להוכיח מכך שהוצרכו הראשונים לתרץ באופנים שונים, שלדעתם אומרים בכל מקום 'מיגו להוציא' — כי יש לדחות שסוברים שבכל מקום שאילו היה טוען את הטענה האחרת, לא היה נחשב מוציא אלא מוחזק, נאמן אף בטענה הנוכחית הגם שכעת הוא 'מוציא'. ואף כאן, אילו היה טוען 'כולה שלי' לא היה נחשב כמוציא, הלכך בדין היה להאמינו במיגו. מה שאין כן במקום שגם לפי הטענת מיגו היה נחשב מוציא. (עפ"י בית הלוי ח"ג לג, א וע"ש עוד בענינים אלו, ובשו"ת דובב מישרים ח"ב לו).

עוד י"ל שסוברים שאין זה נחשב 'מוציא' החצי מחברו כיון ששניהם אדוקים, הרי נידון כמוחזק בחצי, אעפ"י שאינו טוען אלא על החצי. וכ"מ בתורי"ד).

והש"ך (ב'כללי מיגו' — חו"מ פב אות יג) כתב שלהלכה אין חילוק בין אותו ממון לממון אחר; אם הוא מוחזק בממון — אומרים מיגו גם מממון אחר, ואם להוציא — אין אומרים מיגו.

'בזמן שהם מודים או שיש להם עדים — חולקין בלא שבועה' — יש מפרשים 'יש להם עדים' — שהגביהוה כאחת והטלית של שניהם. (כ"מ בחדושי הריטב"א 'החדשים' — להלן ח:). והעיר השער-המלך, הלא בעלי הדין בדבריהם פסלו את העדים, שכל אחד אומר שקר הם מעידים והטלית אינה של שנינו אלא שלי בלבד? ובאר הגרשש"ק (סי' ג, ב) כיון שטענת 'כולה שלי' לא נתקבלה כאמיתית, אין העדים פסולים להעיד להם, כי רק כאשר האדם נאמן על עצמו, כגון שמודה לחובת עצמו, נאמן הוא בכך לפסול את העדים עליו.

עוד יש לפרש, שיש עם כל אחד מהם עדים המעידים כטענתו, שאז דינם לחלוק ללא שבועה [אפילו לדעת הש"ך (פו"ט) שב'תרי ותרי' לא נפקע חיוב שבועת הסת] — לפי ששבועה זו תקנת חכמים מיוחדת היא כמבואר בגמרא, ולא תקנו במקרה כזה שאינו מצוי. (רש"ש. וע"ע בית הלוי ח"ג לה, ג; חדושי הגרנ"ט סו"י קלה).

פירוש נוסף כתב הגר"ש פישר שליט"א (בית ישי פט, א. עפ"י ד הגרעק"א), שיש עדים המעידים את עיקר המעשה, שראו את שניהם רצים לזכות בטלית, אך לא ראו מי מהם קדם להגביהוה. וכיון ששבועה זו תקנת חכמים היא, כדי שלא יהא כל אחד הולך ותוקף בטליתו של חברו ויאמר שלי הוא (כמסקנת הסוגיא להלן), הלכך כאשר יש ספק לבית דין ללא טענותיהם, על סמך העדות הבאה לפנינו — אין שייכת גזרה זו, וחולקין ללא שבועה.

'תני כולה שלי דבראיה לא קני' — ואין לומר להפך (כדרך שאמרו בהרבה מקומות, וכדלהלן י.), 'תנא סיפא לגלויי ארישא' שלא תאמר 'מצאתיה' בידו דוקא, אלא די בראיה — שאם כן היה לו לומר 'זה אומר אני ראיתיה' ותו לא (מהר"ם שיף).

'אמר רב פפא ואיתימא רב שימי בר אשי, ואמרי לה כדי: רישא...' — כתב מהרש"ל (בחכמת שלמה): רש"י פרש בעלמא 'כדי' — שם חכם. או פירושו: בחנם [כמו 'לא שדי איניש זוזי בכדי'], כלומר, שלא נזכר שם אומרו רק נאמר בסתמא.

בסדר הדורות העיר שלא מצא כן ברש"י. וכבר ציינו רש"ש ומהר"ץ חיות, לרש"י בגטין פה: (ד"ה ולורכיה). והמעיד שם יזכר שכוונת רש"י הפוכה, שזו לשונו: 'וכדי' — כלומר בולא כלום, באין ספר, כמו 'כדי נסבה', וכמו 'אמרי לה כדי' שם חכם' — היינו, ללא שם חכם.

אכן לאחר בדיקה במחשב, לא נמצא בשום מקום אחר בדברי רש"י שפרש כן. גם לא נמצא בכל הש"ס מאמר של חכם בשם 'כדי' אלא לעולם מופיע לאחר שהזכיר שם חכם פלוני: 'ואמרי לה כדי...'. (11 פעמים), ובכל אותם מקומות לא

פרש רש"י מאומה. וניכרים דברי אמת ש'כדי' משמעו כבכל מקום 'בחנם'. וכן כתב בחדושי הריטב"א ב"ב מז. וע' גמ בלשון הרשב"א שבת מד: ובפירושו רבנו אליקים יומא מד. ודברי רבנו המהרש"ל בשם רש"י צריכים עיון.

(ע"ב) זלחזי זוזי ממאן נקט? לא צריכא דנקט מתרוייהו... — יכול היה לתרץ שמדובר שאינו יודע ממי קבל המעות. אלא שמקרה רחוק הוא. לכך העמידו כגון שניהם רצו לקנותה, ואמר להם המוכר מי שיתן דמים — מכורה לו, ונתן אחד דמים, והשני השליך דמיו לפניו ואין יודע מי נתן ומי השליך.

וכן יכלו לתרץ כשאין המוכר לפניו להעיד ממי קיבל. (ע' ר"ח תוס' רשב"א רא"ש ורש"ש).
א. לשיטת רש"י (בסוף עמוד א) שכשיש ודאי רמאי אין אומרים 'חלוקו', יש לומר שאם כל אחד טוען שהוא לבדו שילם למוכר ולא חברו, אין אומרים 'חלוקו' אלא יהא מונח עד שיבוא אליהו. ולכן לא העמידו כן. ואולם הרא"ש והתוס' סוברים גם בדאיכא ודאי רמאי חולקים בשבועה. ולפי שיטתם זו כתבו שהיה אפשר להעמיד באופן זה.
ב. בבית הלוי (ח"ג לד, א) כתב לתרץ שלכך לא העמדנו שקיבל מאחד והויכוח ביניהם הוא מי שילם למוכר, שאם כן 'אני מצאתיה' מיותר, ליתני רק מקח וממכר שאין בה הוראת הטר ככלל, שהרי מפסיד ממש את חברו ששילם. ואם מדובר ששניהם מודים שפלוני שילם, אם כן השני שלא נתן אינו נאמן לומר שנתרצה לו, כי תולים שמכר לזה שקיבל המעות. דין זה, שאין השני נאמן לומר לי נתרצה המוכר — כתבו בשם רבנו תם (בקדושין עד). ויש להעיר שבדברי ר"ת אין מפורש אלא לגבי המוכר, שאינו נאמן לטעון שנתרצה לאחר שלא שילם, אבל אם המוחזק במקח טוען 'מכר לי' והמוכר אינו יודע למי מכר, הגם שהמוחזק טוען שחברו השליך דמים למוכר, מסתבר לכאורה שנאמן. וא"כ, הרי שוב אפשר להעמיד באופן כזה, ויש כאן הוראת הטר, שאומר שהוא ישלם עתה למוכר, ויחזרו דמיו של חברו למקומם.

'דנקט מתרוייהו, מחד מדעתיה ומחד בעל כרחיה, ולא ידענא מי הוא מדעתיה ומי הוא בעל כורחיה' — כן גרסת רש"י. וכתב שגם אם המוכר אומר שהוא יודע למי מכר — אינו נאמן. ומשמע שבמקרה כזה נשבעים שניהם ואין עדותו של המוכר פוטרת משבועה את הצד שהוא מעיד לטובתו. (וכן היא דעת הריטב"א (בפרקנו ולהלן לה), שאין עד אחד פוטר משבועה).

ואולם שיטת התוס' (כן האריך בזה הרא"ש), שעד אחד פוטר משבועה את הצד שמסייע לו, שהרי אם בכח העד לחייב שבועה מן התורה את הצד שכנגד, כל שכן שיש בכחו לפטור את הצד שעמו, המוחזק בחפץ. וכן היא שיטת כמה ראשונים, שאפילו משבועה דאורייתא פוטר עד המסייע [וכן ראוי להורות!]. טור ורמ"א חו"מ פו, ו. ויש שסוברים שעכ"פ כאן שהיא שבועה מדרבנן, בדין שהעד פוטר ממונו. (ע"ע בעה"מ ומלחמות ור"ן; תרומת הדשן שלד; שו"ת רשב"ש תקסז; חו"מ עה, ב פו; שעה"מ ריש טוען ונטען. בסברת הרא"ש — ע' בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ג ח"א שצה. וע"ע קהלות יעקב ב. עוד בדברי הרא"ש [ותרומת הדשן שלד. וכן פסק הש"ך פז סקט"ו] שעד המסייע אינו מועיל לפטור את המחויב שבועה שאינו חייב לישבע שדינו לשלם — ע' באבני נזר חו"מ סוס"י פט).

א. בדעת הרמב"ם דנו המפרשים (ע' מ"מ וכס"מ; בית יוסף חו"מ עה, ד). ובקצות החשן (רכב סק"ב) דייק מפירושו המשנה לרמב"ם שאין עד המסייע פוטר משבועה, גם לא בשבועה דרבנן (וע"ש כיצד תתפרש שאלת הגמרא זלחזי זוזי... לשיטתו). וסברת הדבר יש לומר, כיון שהשני נשבע ומכחיש את העד, שוב בטל כחו ולא נפטר זה משבועה. (וע' בענין זה באריכות בחדושי הגרש"ק, א).

ב. את הראיה מרש"י יש לדחות, שאפשר שלדעתו כל שלא כיוון להעיד, אינו 'עד' — ע' מהר"ץ חיות. אולם זה אין לומר, שסובר שלאחר שהוציא המקח מידו אינו זוכר כלל ואפילו כח 'עד אחד' אין לו — ע' בית הלוי (ח"ג לד, ג) שהוכיח מן התוספתא שאינו גרוע משאר עד אחד.

עוד אפשר לדחות עפ"י ד הגהות אשרי כאן, שלאחר שתקנו שבועת הסת אין זה 'עד המסייע' כי הוא עד הצריך שבועה. ורש"י לשיטתו (בשבועות מה). ששבועת היסת, כבר בזמן המשנה נתקנה. וע"ע: בית הלוי ח"ג לה; תדושי הגרנ"ט — קלו; אבי עזרי — שכירות ב,ג.

'כיצד אלו ואלו באין לידי שבועת שוא' — 'אולי יש לפרש דבאמת אחד נשבע אמת ואחד נשבע שקר, אבל לגבי דין חשיב ל' בן ננס כאילו נשבעו שניהם לשוא, דהואיל ולא נתאמת אצלנו לא דבר אמיתי ולא דבר שיקרי, מיקרי שוא.

ורבנן ס"ל דדיינינן דין בעל הבית עם הפועל בפני עצמו, וכאילו ביררה לנו שבועת הפועל דחייב לפועל, ודינו עם החנוני בפ"ע, וכאילו ביררה לנו שבועת החנוני דחייב לחנוני.

ולקמן ה: דנה הגמרא אי חשוד אממונא חשוד אשבועתא או לא, ואיכא לפרושי דודאי יש חשודים אתרוויי, ויש חשודים רק אממון, ויש שאין חשודין כלל, אבל מאחר שאין אנו יודעין לאיזה סוג משתייך אדם זה נמצא שאין שבועתו מוסיפה לנו אימות אלא למקרה שהוא חשוד אממון ולא אשבועה, ובוזה נחלקן אי סגי בזה להוציאה מידי שבועת שוא' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

א. בא הרב שליט"א, לפרש לשון 'אלו ואלו', והלא רק אחד נשבע לשקר? ועוד, מדוע נקט 'שוא' ולא 'שקר'? וקרוב לזה יש בספר 'אמת ואמונה' (קוצק, תריח), שכיון שמטרת השבועה היא לברר האמת, אם שניהם יישבעו, הרי האמת לא תתברר, ושתי השבועות היו לשוא.

אפשר עוד שנקט 'שוא' ולא 'שקר', כי פעמים כל אחד באמת חושב שטענתו אמת, ולבו אנסו, ואין זו שבועת שקר ממש.

ב. מש"כ בענין 'מיגו דחשיד אממונא' — דברים דומים יש בחזו"א — חו"מ י,ט — ומובא להלן ה.

'אימור דתרווייהו בהדי הדדי אגבהוה' — לאו דוקא כאחד ממש [והלא איכא למאן דאמר אי אפשר לצמצם], אלא יתכן שאחד הגביה חציה ואחריו הגביה חברו את החצי האחר, והרי ההגבהה נעשתה על ידי שניהם, הלכך של שניהם היא (פשוט, וכמבואר בגמרא להלן ח ט).

'ואלא מאי רבנן, הא אמרי המוציא מחברו עליו הראיה' — הרשב"א ביאר קושית הגמרא, מדוע חולקים בשבועה, הלא כל אחד זוכה ממילא בחצי שהוא מוחזק בו, מדין 'המוציא מחברו עליו הראיה'.

*

'הוה אממונא מאי 'מצאתיה' — ראיתיה, אע"ג דלא אתאי לידיה, בראיה בעלמא קני, תנא כולה שלי דבראיה לא קני' —

כי ב'סלקא דעתך' נוכל לומר שבראיה בעלמא קני. וכן היה ביציאת מצרים, ששם השיגו ישראל בראיה, כמו שאמרו 'ראתה שפחה על הים...', וחשבו ישראל שבראיה זו קנו את האור בקנין גמור. אחר כך הלכו שלשה ימים 'ולא מצאו מים' — שלא היתה להם שום תשוקה וחשק, וכדאיתא במדרש — בלא תורה. ואז הכירו שאין להם עדיין קנין גמור. רק במתן תורה זכו לקנין בשלימות;

כי כל מה שמשיג האדם בראיה, יכול לקנות אחר כן בקנין גמור על ידי השתדלות, רק צריך

לזה זמן. ואחר כך, מה שמשתדל וקונה על ידי פעולותיו — זה נשאר לו לעולם-הבא גם כן, כי זה הוא חלקו בשורשו, אבל מה שרואה ואין לו בזה קנין גמור, זהו רק בעולם הזה, שיכול לראות אור למעלה ממדרגתו, אבל לעה"ב, שם ישאר בידו רק מה שקנה ע"י השתדלותו, שזה שייך לו בשורשו. (מי השלוח — ח"ב, ליקוטי הש"ס).

וכן הזכיר ענין זה תלמידו, הר"צ הכהן זצ"ל, 'שמעתי...!' ב'רסיסי לילה' (גב, ד"ה ובקריעת) וב'קדושת השבת' (ז, עמ' 53), שלפי מחשבת בני אדם — שזהו הסלקא דעתין' — כשמשיג הדבר בראיה, חושב שכבר השיגו ושהוא בקנין, אך האמת אינה כן. ובזה פרש (ב'קומץ המנחה' סה) את דברי המדרש — ב"ר סוף פרשה סד. רמז נוסף בדברי הגמרא, ע' בספר הק' בית יעקב — ריש אמור.

דף ג

'שבועה זו מדרבנן היא כדרכי יוחנן, דאמר רבי יוחנן שבועה זו תקנת חכמים היא שלא יהא כל אחד ואחד הולך ותוקף בטליתו של חברו' — גם בשאלה לא סברנו שהיא שבועה דאורייתא, אלא תקנה משום חשש שקר, ולכך שאלנו מסומכוס, שגם שם שייך טעם זה. ותרצו שטעם התקנה כדר' יוחנן, ולא תקנו כן בהיא דסומכוס, כי הספק הנולד שם אינו מצוי (תוס' הרא"ש; רש"י).

ואף לפי מה שרצו להלן בסמוך להוכיח ממשנתנו דין שבועה דאורייתא בעדים מעידים על מקצת — כתב הרשב"א שודאי אין שבועת משנתנו מדאורייתא, שהרי כל הנשבעים בתורה נשבעים ולא משלמים ואלו האוחזים בטלית נשבעים ונוטלים. ואולם מרש"י (ד. ד"ה אנו סהדי) יש לדקדק שלפי מה שסברנו להוכיח ממשנתנו הרי זו שבועה דאורייתא. אך מכל מקום לפי דחיית הגמרא את ההוכחה, ודאי לכולי עלמא אין זו שבועה דאורייתא. וכן מבואר בגמרא להלן ד סע"א.

'מאי שנא דלא אמרינן נפקיה לממונא מבעל-הבית ויהא מונח עד שיבא אליהו' — לאו דוקא קאמר, שאם רוצה בעה"ב — ישאיר מעותיו בידו עד שיתברר הדבר [לפי סברת המקשה], אלא מדובר שרוצה לשלם ומעותיו בידו, אלא שאינו יודע למי לשלם, ועל זה אמרו שיניח מעותיו ביד בית דין (עפ"י הנצי"ב).

ולכאורה הלשון 'נפקיה לממונא...' לא משמע כן. ויש מקום לומר שאסור לו מצד איסור גזל להחזיקו בידו. עוד יש לומר שבנתינה לב"ד יותר מסתבר שהרמאי יודה מאשר אילו ישאר ביד הנפקד, שאז סובר ומקוה שמא יתרצה הנפקד לפשר ביניהם, או שיעשה עמו קנוניא — לכך הצריכו להוציא הממון מידו, שע"כ אולי יודה הרמאי.

'התם היינו טעמא, דאמר ליה חנוני לבעל-הבית אנא שליחותא דידך קא עבדינא, מאי אית לי גבי שכיר, אע"ג דקא משתבע לי לא מהימן...' — ואין לומר כן גם בנידון הראשון, 'אני הפקדתי גבך מאתים ונתחייבת להחזיר לי, מאי אית לי גבי מפקיד אחר' — שהרי אין לאחד מהמפקדים נאמנות להוציא מיד השומר בלא הוכחה, אבל חנוני על פנקסו הלא נאמן לטעון ללא שום ראיה שעשה שליחותו, ולהוציא מבעל-הבית, שהרי אינו חייב לפרוע לפועלים בעדים דוקא (עתוס' ועוד). וכן הפועל — החייב שחייבים לו הוא ודאי, ובעל הבית אומר 'איני יודע אם פרעתין', הלכך חייב (כמשנת ב"ק קיח). ואם משום הכחשת החנוני — יכול הפועל לטעון שאינו מאמינו אף בשבועה (עפ"י גליונות קהלות יעקב).

ומהר"ם שייך תירץ שכיון שמדובר שהפקידו שניהם בכרך אחד (ע' להלן לז), והרי ידע האחד בהפקדת חברו ולא חשש לכך, הלכך אין להם טענה על השומר.